

Igor Gedrih

MED REDNO BERO PREŠERNOVE DRUŽBE za 1994

Koledar Prešernove družbe za leto 1994 se lahko ponaša z barvnimi reprodukcijami Jožeta Ciuhe, škoda, da niso slike podnaslovljene in je tako treba ugibati, ali gre za Pegama in Lambergarja, Martina Krpana ipd. Ivan Sedej je Ciuho posebej predstavil za sedemdesetletnico, odbrane reprodukcije pa se navezujejo na motiviko iz ljudskega izročila. Razgovor Miloša Mikelna z Bogom Grafenauerjem, Vasilijem Melikom in Jankom Pleterskim o Sloveniji 1918–1991 so gotovo zanimivi, še zdaleč pa ne tako zaokroženi, da bi – vsaj ponekod – bralec dobil bolj celovito, trdno podobo o ključnih problemih ter dogajanjih, prav gotovo pa najde bralec precej trezno sugestivne vsebine za premišljevanje, tudi mestoma za polemično. Boris Jež pa je strnil pogled Od Sarajeva do Sarajeva skozi dvoje časovnih opredelitev, vsekakor aktualno. Ob stopetdesetletnici rojstva Josipa Jurčiča je Matjaž Kmecl napisal prijetno berljiv prispevek, in v tem in onem nevsiljivo opozoril na marsikaj drobce, ki govori tudi za današnji čas. Podobno je Ciril Zlobec strnil za stopetdesetletnico »Gregorčiča – pevca po milosti božji«. Neodvisno drug od drugega privedeta oba avtorja misel do spoznanja, da ne gre za formalizem jubileja, ampak za organski del zavedanja o kulturni in umetniški preteklosti, ki jo kaže upoštevati, spoštovati, ne iz objesti zavračati. Janez Mrdavič pa je za stoletnico rojstva Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca nanizal spominske reminiscence z nekaj drobnimi, vidnimi zapažanji. Zdenko Roter je na osnovi statistične raziskave podal Slovenskega kristjana in politiko. Tone Ferenc je prikazal Leto 1944 – še dolgo in težko pot k svobodi, Ciril Cvetko pa je spominsko skiciral Petdeset let Partizanskega pevskega zbora. Jože Gale je pisal o partizanskem gledališču. Kratke reminiscence o Kajuhu je podal hkrati z nekaj pesmimi Dušan Moravec. Emil Cesar, sicer preučevalec Kajuha, pa se je spomnil pisatelja Jožeta Pahorja ob tridesetletnici smrti. Tone Partljič je s svojim prispevkom nanizal spomine na srečanja z Ivanom Potrčem. Skico o mlajših pesnikih sodobnega časa je prispeval Matej Bogataj ter odbral pesmi Jureta Potokarja, Aleša Debeljaka, Alojza Ihana, Maje Vidmar, Uroša Zupana, Braneta Mozetiča. Zanimiv in zgovoren je prispevek O slovenskem šolstvu na avstrijskem Koroškem, na osnovi dokumentarnega gradiva ga je podal Avguštin Malle. Ernest Ružič pa je spregovoril o Porabskih Slovencih in njihovem življenjskem utripu. Prozni prispevek je izpod peresa Janeza Kajzerja. Ob osemstopetdesetletnici Ljubljane, posamezni so prepričani, da je mesto starejše, je izšel prispevek Josipa Mala Stara Ljubljana in njeni ljudje. Boris Kuhar pa je podal Svet čarovnic v slovenskem ljudskem izročilu. Dragica Bošnjak je poučno in aktualno prispevala k temi: Droga. O Korupciji kot svetovnem pojavu je nanizal primere Božidar Pahor.

Naravnost Prešernovega koledarja je razvidna, fotografsko-grafični delež je skladen z besedili.

*

Taras Kermauner meni, da je najboljše daljše delo Ferija Lainščka roman *Ki jo je megla prinesla*. Lainšček je ostal zvest prekmurskemu svetu in njenim ljudem, glavna oseba je Jon Urski, župnik, ki ga je strah pred ljudmi in se ukvarja z mislijo, kako težko je živeti med ljudmi, ki so drugačni, zavrženi, problematični, kar ne more jih ljubiti tako, kot mu zapoveduje poklic. Jon je pogreznjen vase, bolj kot odprt do ljudi, ne more biti zadovoljen s seboj, marsikaj je nalomljenega v tem življenju. A nazadnje župnik doživi milost in pisatelj zaključí roman drugače, kot smo sicer vajeni pri njem. Na nek oddaljen način nas roman asociativno povede k Preglju, ne da bi bil Lainšček karkoli dolžan ekspresionistično barvitemu pisatelju. Feri Lainšček je s svojim zadnjim romanom v marsičem poseben, človeško iščoč, ne da bi podlegel kakršnikoli konvencionalnosti. pripravljen se je prepustiti skrajni drži človekovega robnega položaja. Imanenca osebe, ki je izgubila – ali ni imela – transcendenčne povezave, ostaja hoté v ospredju kot življenjska preizkušnja, preizkušnja raznih položajev v soodnosu do ljudi. Jonu Urskemu se ob popolni osamljenosti in življenjski poraženosti navezadnje čudežno razodene kot nikoli do konca doumljena milost, ki pa pri Lainščku ne more biti navezana na katolicizem v običajnem pomenu. Slogovno je Lainšček ohranil svojstveno prepletanje dogajajočega in »fantazijskega«, notranjega toka zavesti in misli, kjer gre za posebno, fragmentarno izražanje. Kar obsežno študijo k romanu je napisal Taras Kermauner. Z izostrenim smislom za bistvo je apostrofiral problemska vozlišča romana, uporabljal primerjalne posege, ne da bi se hotel oddaljiti od osredja romana in oseb(e). Kermaunerjeve študije preprosto ni mogoče obiti, najsi je mogoče priti tudi do kakega ugovora, a to ne zmanjšuje visoke ravni obravnave.

*

Vitan Mal je postal klasik sodobne domače mladinske proze, »potrjen« tudi s filmsko realizacijo po njegovi pripovedi. Tako ne preseneča, če sleherna njegova noviteta naleti na zanimanje mladih bralcev, čeprav je njegova proza lahko različna. S svojo povestjo *Na ranču Veranda* je posegel v svet posvojenih otrok, želeč odkrivati usodo z manj poznane plati življenja. V ospredje je postavil vezi med sedmošolcem in njegovo navezanostjo na sosedovo dekle, ki je prav tako rejenka. Prav bi bilo, ko bi Malova povest posebej in z vseh aspektov dobila kritično opredelitev v dobrem in mestoma tudi šibkem. Ilustratorja Matjaža Schmida poznamo kot imenitnega, razgibanega upodabljalca za nižjo starostno stopnjo, tokrat pa se nam kaže v zanj manj značilni luči, dokaj statično, ne kdove kaj inventivno.

*

Razveseljiva je novost Ivana Sedeja *Ljubezen v stotih slikah*. Ne gre za prvo knjigo z določeno tematiko, je pa sveža v večno privlačni temi in avtorjevi naslonitvi v slikarstvu, ki je skozi stoletja nastajalo na domačih tleh. Najprej je treba povedati, da Ivan Sedej vključuje motiv ljubezni v univerzalnem smislu, ne zgolj erotičnem, kot bi kdo pomislil. Časovni razpon umetnikov seže nekako od 15. stoletja, tj. z delavnico Janeza iz Brunecka ali pa delavnico Janeza Ljubljanskega, pa Živka

Marušiča in Klavdija Tutte, ki sta med predstavniki sodobnega slikarstva. Narava ljubezni je torej raznotera, od ljubezni v veri, platonične, do povezujoče erotične, družinske, oddaljene, bližno intimne ipd. Prav vse, kar bi našli med stotimi primeri slik, bi težko ožje povezali z opredeljeno tematiko, avtor je napravil odmike, toda pretežni del odbranega gradiva izžareva ljubezensko vsebino, kakršnokoli že, ki se kaže v paleti različnega in časovno v petstoletnem loku razpoznamo mnogotere slogovne spremembe, miselne silnice in čustveno-čutne premike.

V tem širokem poznavanju je Ivan Sedej odbiral slikarske primere in dal prednost umetninam, ki so nastale od leta 1900 dalje, teh je približno za štiri petine. Navsezadnje je razumljivo, da se šele s fin de sièclem nanovo odpre erotični tematski prostor v netabuizirani pojavnosti in še z drugačno valenco, pa tudi stilom in gledanjem na probleme, kot jih nismo vajeni od poprej. Nekateri primeri lahko ponazorijo zamisel oziroma izpeljavo Ivana Sedeja. O milini božje ljubezni nam kaže detajl freske Oznanjenje iz sv. Miklavža na Kamnem vrhu nad Ambrusom. Prav tako iz 15. stoletja je izjemna freska Janeza Ljubljanskega iz Crngroba, kjer ob motivu Svete Nedelje prikaže Kopanje zakoncev v kadi, ali pa iz iste obsežne freske Lišpanje in ljubimkanje. Baročni čas je zastopan s takimi zanimivimi primeri, kot sta neznan slikarja Ženske, ki je odeta v turško oblačilo, s simbolnim sadežem, ali pa Ples Salome. Kremser-Schmidt je tokrat izbran s priokusom antike z Diano in Akteonom. Klasicizem Franca Kavčiča se navezuje na olje Dekle reši Aristomena iz ujetništva. Prav je, da je avtor vključil tudi panske končnice. Tu je Petkovškovo Pismo, Ažbetov Harem, pa impresionisti od Jakopiča do Sternena, s popolnoma drugačno valenco ženskega akta.

Že zaradi primerjave je zanimivo Oznanjenje Franceta Kralja, prav tako suggestiven je v Spominu na Benetke, drugačna je ubranost Na svatbi Franceta Kralja, docela svojstven je Miha Maleš s Predmestjem, pa Gojmir Anton Kos z Dvema aktoma. Spet Saloma, tokrat delo Staneta Kregarja, v temelju daleč od prejšnjega pripovednega primera baroka. In Kopalke Zorana Mušiča ter Dafne Franceta Miheliča. In med mnogimi drugimi Jože Ciuha z Romeom in Julijo, z ironično intonacijo, pa pretresljivi Janez Bernik z gvašem iz cikla Anagoge, Kiar Meško z Baletko in klovnom, dokaj klasičnim motivom v moderni izpeljavi. V Tisnikarjevem slikarstvu, najsi je prvi vtis drugačen, je umetnikova privrženost ljubezni in razumevanju trajna, taka je tudi Ljubezen do groba. Najbolj erotični slovenski slikar je nedvomno Zvest Apollonio, radoživi Erotični pejzaž nam to v čutnem izžarevanju odseva. Med drugimi so tu Metka Kraševc – lirično intonirana Psyche – Rudi Španzel z Belim oblakom. Jože Slak z Babilan systym, Tomaž Gorjup z Arbor vitae, Klavdij Tutta s Parom in še drugi. Knjiga Ivana Sedeja Ljubezen v stotih slikah je daleč od komercialnih, dokaj pogostih tujih tovrstnih »antologij«. Širina pojmovanja ljubezni in širina časovnega obsega za umetniška dela ga ob strokovnosti naredijo zanesljivega razlagalca na poljudni in hkrati strokovni ravni. Vmes se mu utrne kako dragoceno zrno, ki presega ožji del obravnave slike, a smiselno opozarja na pojave v domači umetnosti.

*

Tanja Poberaj pa je s knjigo Pot do sreče in zdravja poskrbela za poljudno branje, dostopno vsakomur, ki ga zanima zdravstveni in mentalni priručnik, zasnovan na ugotovitvah zahodne in vzhodne civilizacije na osnovi medicinske vede. Že z naslovom opozarja, da ne gre zgolj za zdravje, pač pa za psihofizično počutje človeka, kar pa pomeni: izbrati pot do zdravega življenja in zdravega pojmovanja

sreče. Najprej je obravnavala vzroke slabega počutja, nesreče in bolezni, zatem je spregovorila o prehranjevanju, ki mora biti zdravo, nato k zdravemu mišljenju in s tem zdravemu življenju. Bralcu ponudi možnosti, prav nič ne vsiljuje, hkrati pa nudi vrsto praktičnih napotkov. Zaključuje z mislijo o odnosih med ljudmi, in o dvomu in iskanju kot živem dejanju.

ART PARADOX STANETA JAGODIČA

Novo knjižno delo Staneta Jagodiča *Art paradox**, s podnaslovom *Dobro jutro, gospod Orwell*, je opozarjajoče že z naslovom, ki najavlja orwellovsko apokalipso v zavesti umetnika. Že v prejšnji knjigi *Pred nami potop* (1992) je z aforizmi Žarka Petana prikazal zgovoren niz fotomontaž, tokrat pa je Jagodič postregel s samostojno knjigo, kjer je osrednji delež vrsta novih fotomontaž.

Široka razvejanost raznotere umetniške dejavnosti Staneta Jagodiča se ponavadi navezuje na skupino Junij, kjer je bil glavni organizator in spiritus agens, toda tudi niz samostojnih prireditev razodeva umetnikovo posebno afiniteto do karikature in do satirične fotomontaže. Kaže, da je zadnja leta Jagodič usmeril svoje delovanje prav na ti območji, se oddaljil od slikarstva, assemblaga. Prav karikatura in fotomontaža, vsaka po svoje, omogočata Jagodiču, da izrazi svoj kritični odnos do sveta v sedanjem času in s kozmopolitsko širino. Razstavno odsotnost Stane Jagodič nadomešča s knjižnim natisom, pri knjigi *Pred nami potop* v sodelovanju z Žarkom Petanom, sedaj z *Art Paradox* samostojno.

Novoizšla knjiga nudi presenečenje: Stane Jagodič ponuja pesmi, aforizme in fotomontaže. Slednje so gotovo poglavitni delež knjige *Art paradox*. Pri pesniškem delu nas spomin zanesa k pojavu, ki ni osamljen med slikarji oziroma sodobnimi upodabljačimi umetniki: tako pri Janezu Berniku, Zdenku Huzjanu, Lovru Inkretu najdemo pesmi, ki na določen način dopolnjujejo upodabljalni opus, pri vsakem od njih s svojo, osebno barvito valenco, z njim lastno usmerjenostjo. Petnajst pesmi Staneta Jagodiča je obrnjeno izrazito navzven, h krutim dogodkom Balkana, z aktualnimi akcenti in s širino mednarodne prisotnosti oziroma odsotnosti. Valenca teh pesmi je precej različna ubeseditvena raven, zagotovo pa Stane Jagodič ostaja ves čas angažiran in z vestjo kritičnega humanizma. Najsi se pesmim pozna, da Jagodič ni prvenstveno pesnik, pa vsebine lepo dopolnjujejo to, kar je v ospredju njegovih fotomontaž, ali pa tudi aforistike.

Aforizmi Staneta Jagodiča – najdemo jih ob koncu knjige in nekako »obrobijo« fotomontaže – so različne narave, tu ne gre vedno za (geo)politične ostrice, posredi so življenjske izkušnje, malone filozofski prebliski, iskricice okoli umetnosti, etični imperativi, duhovitosti drugačne vrste. Pestrost Jagodičeve aforistike je zanimiva, privlačna in sporočilno ubrana na aktualnost, drugod na satirično ali pa humorno vsebino. Ob opaznem razcvetu slovenske aforistike je treba tudi Staneta Jagodiča uvrstiti med osebno barvite aforiste. Posebej pa se je zapisal z aforističnimi refleksijami s področja umetnostne zgodovine, tu je nabral 290 duhovitih prebliskov, celo v različnih slogovnih usmeritvah, dostikrat prilagojeno umetniku, ki ga ima v mislih. Tako je zvrstil niz kratko povedanih duhovitosti ali pa miselnih utrinkov, vse od Wilendorfske Venere, situle iz Vač. Praksitelja, pa prek Wavelskega gradu,

* Dolenjska založba, Novo mesto, 1993, Tiskarna Novo mesto